

Zabitə RƏHİMOVA
magistrant

**MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ C.CABBARLI ADINA
RESPUBLİKA GƏNCLƏR KİTABXANASINDA FONDUN
FORMALAŞMASI**

Açar sözlər: kitabxana fondu, fondun formalaşması, komplektləşdirmə, elektron kataloq, İRBİS-64

Key words: библиотечный фонд, формирование фонда, приобретение, электронный справочник, ИРБИС-64

Ключевые слова: library fund, formation of the fund, acquisition, electronic directory IRBIS-64

Elmin varlığını, inkişafını təmin edən ən mühüm amillərdən biri, bəlkə də birincisi onun sənəd-informasiya sərvətləridir. Müasir dövrdə hər bir cəmiyyətin elminin səviyyəsini xarakterizə edən əsas göstəricilərdən biri onun informasiya ehtiyatlarıdır və bu informasiyanı toplayan, sistemləşdirən, mühafizə edən və elmin inkişafı naminə istifadə edən kitabxanalardır.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasında kitabxanalar cəmiyyətin mədəni quruculuğunda mühüm rol oynayan mədəni-maarif və elmi-informasiya müəssisələridir. Kitabxanalar əhali arasında elmi biliklərin yayılmasında, oxucuların mənəvi, estetik dünyagörüşünün formalaşmasında fəal iştirak edən elmi-informasiya və maarif ocaqlarıdır. Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, hər bir cəmiyyətin sosial-siyasi, iqtisadi və mədəni inkişaf səviyyəsini müəyyən edən ölçülər və meyarlar vardır. Bu meyarlar içərisində Cəfər Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası mühüm yer tutur. Çap əsərlərinin və digər sənədlərin kitabxanada toplanması zəngin sənəd-informasiya fondlarının cəmiyyət üçün böyük tarixi, elmi və mədəni əhəmiyyəti vardır. Kitabxana fondu mədəniyyətin “qızıl fondu” olub bəşəriyyət tərəfindən əsrlər boyu toplanmış intellektual xəzinədir.

C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası 1928-ci ildən qiraətxana kimi fəaliyyətə başlamışdır. Yarandığı ilk vaxtlar kitabxananın binası və yeterincə fondu yox idi. 1950-ci ildən başlayaraq kitabxananın fəaliyyətində ciddi dönüş yaranmışdır. Fondu ilbəlil zənginləşmiş, geniş oxucu kütləsini, əsasən gəncləri və məktəbliləri kitabxanaya cəlb etmişdir. 1937-ci ildən Azərbaycan dramaturgiyasının banilərindən biri sayılan Cəfər Cabbarlının adını daşıyan kitabxanaya 1976-cı ildə gənclər kitabxanası statusu verilmişdir.

C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasında oxuculara xidmət sisteminin modernləşdirilməsi məqsədilə yeni informasiya texnologiyasının tətbiqi sahəsində çox işlər görülmüşdür. Kitabxana Soros Fondunun yerli Açıq Cəmiyyət İnstitutunun Yardım Fondu ilə müqavilə bağlamış və 2003-cü ildə “Puşkin kitabxanası” layihəsi əsasında fonda xeyli kitab daxil edilmişdir. Kitabxana Soros Fonduna 2 layihə təqdim etmişdir. 2003-cü ilin sonunda keçirilən müsabiqədə kitabxana yardımçı təşkilat kimi iştirak etmişdir. Kitabxanada qısa müddət ərzində “Soros bibliografiya aparatı” yenidən tərtib edilmişdir.

Respublika prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli və “2005-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” 27 dekabr 2004-cü il tarixli sərəncamlarına əsasən son 3 il ərzində ümumi tirajı 9 milyon nüsxəyə yaxın kitab nəşr olunmuş və ölkə kitabxanalarına hədiyyə verilmişdir. Yeni nəşrlər kitabxana fondlarını və onlardan istifadə imkanlarına xeyli genişləndirmişdir. Eyni zamanda C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası Azərbaycanda yaşayan rusdilli oxucuların mütaliə marağını və tələbatını nəzərə alaraq Rusiyanın “Premyera” nəşriyyatı ilə 5 illik müqavilə bağlamışdır. Müqaviləyə əsasən hər il oradan 1200-1300 nüsxə lüğət, ensiklopediya və digər ədəbiyyat alınaraq oxucuların istifadəsinə verilir.

Ölkəmizdəki kitabxanaların dünya informasiya məkanına daxil olmasının təminatı, müvafiq dünya standartlarına uyğun olaraq elektron formaya keçirilməsi, elektron kataloqlarının yaradılması və cəmiyyətin inkişafına birbaşa təsir göstərən elektron mənbələrin sərbəst istifadəsinin təmini məqsədilə “Dövlət Proqramı”na uyğun olaraq 2009-cu ilin mart ayından İRBİS-64 Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemi (AKİS) tətbiq edilmişdir. Sistemin proqram təminatı Rusiyanın İRBİS-64 proqramı vasitəsilə kitabxanalar üçün xüsusi avtomatlaşdırılmış proqramlar işləyən təşkilatlar tərəfindən həyata keçirilmişdir. Buraya elektron kataloqun tərtibi, elektron kitabxananın təşkili, oxucuların qeydiyyatı, kitab verilişi, kitab fondunun komplektləşdirilməsi, yəni kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması modulları daxildir. Elektron kitabxananın yaradılmasında məqsəd respublika kitabxana fondunun mühafizəsi, fondun elektron versiyasının hazırlanması, zənginləşdirilməsi, Azərbaycan elminin nailiyyətlərini internet vasitəsilə təbliği və informasiya təminatını təmin etməkdir.

Artıq avtomatlaşdırma işinə kitabxananın ən vacib sahəsi olan elektron kataloqunun tərtibindən başlanmışdır və bu günə kimi milli ədəbiyyata dair təsvir məlumat bazasına daxil edilir. İRBİS-64 AKİS-də

elektron kartotekada Azərbaycan dilində 3.068, rus dilində 706, cəmi 5.491 adda dövrü mətbuat təsdiq edilmişdir. Elektron kataloqa Azərbaycan dilində 716, rus dilində 736, digər dillərdə 22 retro kitab salınmışdır ki, bunlar da 1.474 adda 5.479 nüsxə ədəbiyyatı əhatə edir. Azərbaycan dilində 203, rus dilində 736, digər dillərdə 43, ümumilikdə 4.718 nüsxə yeni kitab elektron kataloqa salınmışdır ki, bunlar da cəmi 859 adda olmuşdur. Həmin kitabların kartoçkalrı çıxarılıb kataloqa düzülmüşdür.

Elektron kataloqda “Ümummilli lider”, “İdman”, “ Neft strategiyası”, “Ekologiya” adlı yerli məlumat bazaları yaradılmışdır. Bu məlumat bazalarında qəzetlər, jurnallar və kitablar öz əksini tapmışdır.

Bu gün kompüter dünyada milyonlarla insanın həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Kompüterləşmə bütün bəşəriyyətin böyük nailiyyətinə çevrilmişdir. Məhz bu təzahür elmi-texniki tərəqqinin müasir mərhələsinin əsasını qoymuşdur. Texniki hesablamalara görə, yaxın gələcəkdə fərdi kompüterlərin $\frac{1}{4}$ -i kompüter şəbəkəsi ilə əhatə olunacaqdır. “Azərbaycan Respublikasında kitab-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın icrasını təmin etmək məqsədilə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən kitabxanaların informasiyalaşdırılması işi böyük vüsətlə ölkəmizin bütün şəhər və rayon kitabxanalarını əhatə edir. Müasir dövrdə bir kitabxana belə tapmaq mümkün deyil ki, orada kompüterləşmə prosesinə start verilməsin. Kompüter şəbəkəsi, veb sayt, elektron poçt ünvanı müasir kitabxanalarımızın fəaliyyətinin ayrılmaz hissəsidir. Təbii ki, bizim kitabxanalarımız da istisnaıq təşkil etmir.

C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının veb saytı 2009-cu ildə yenidən yenilənmiş və istifadəçilərin ixtiyarına verilmişdir.

Elmin müxtəlif sahələrində müxtəlif sahələrində məlumat texnologiyalarının inkişafı respublika kitabxanasının oxucularının kəskin şəkildə artan və dəyişən tələblərinə uyğun məlumatların işlənməsi, saxlanması və əməliyyat sistemlərinin dəyişdirilməsi vacibliyi qarşısında qoydu. Bunun üçün 3 mühüm bir-biri ilə bağlı məsələni həll etmək tələb olunurdu: kitabxanadaxili texnoloji proseslərin kompüter yardımı və kitabxana fəaliyyəti ilə idarə olunması, elektron təsəvvürdə özünün informasiya resurslarının təşkili, elektron məlumat resurslarına oxucularının girişinin təşkil edilməsi.

C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası fondun komplektləşdirilməsinə çox mühüm diqqət verir. Kitabxana öz fondunun komplektləşdirilməsində 7 mühüm xüsusiyyəti nəzərdə tutur:

- kitabxana vəzifəsinin öyrənilməsi;
- oxucu sorğularının öyrənilməsi;

- biblioqrafik mənbələrin istifadə edilməsi;
- maliyyə imkanlarının nəzərə alınması;
- komplektləşdirmə mənbələrinin müəyyənləşdirilməsi;
- ədəbiyyatın seçilmə keyfiyyətinin müəyyənləşdirilməsi;
- fondun oxucularla əlaqəsi və əks əlaqəsi.

Bu xüsusiyyətlərin kitabxanada qarşılıqlı surətdə istifadə edilməsi fondun formalaşmasına mühüm təsir göstərir. C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası fondun formalaşmasında bu xüsusiyyətləri geniş nəzərə alır və bir sıra forma və metodlara isnad edir. Bu formalardan biri kartotekaların təşkilidir. Bu kartotekalardan kitabxanada səmərəli istifadə olunur. Belə ki, C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının “kitabxana profili”, “oxucu profili” mövzularında təşkil etdiyi kartotekalar bu baxımdan xeyli maraqlı doğurur. Həmin kartotekalarda fonda çatışmayan və komplektləşdirilməsi zəruri hesab edilən ədəbiyyat əks etdirilir. Burada xüsusən kitabxana vəzifəsinə və oxucu sorğusuna dair ən mühüm ədəbiyyat nümunələri seçilib əhatə olunur. Oxucu tələbatından, marağından asılı olaraq kitabxana fondunun formalaşması və zənginləşməsi kitabxananın cəmiyyətin mədəni inkişafına təsirini gücləndirir. Getdikcə oxucu təhsilinin artması onun mədəni tələblərinin genişlənməsinə və dərinləşməsinə başlıca təsir göstərir. Kitabxana mədəni və elmi məlumat idarəsi kimi bu tələblərin öyrənilməsində mühüm rol oynayır. Burada kitabxana fondlarının elmi əsaslar üzrə kompleks formalaşması zərurəti meydana çıxır.

C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının işçiləri kitabxananın sənəd informasiya fondunun komplektləşdirilməsinə böyük diqqət verirlər və nəzəri cəhətdən fondun komplektləşdirilməsinin 4 mərhələsindən istifadə edirlər:

1. Hazırlıq adlanan birinci mərhələdə sənəd-informasiya fondunun öyrənilməsinin ardıcılıq vaxtı, işin aparıcıları müəyyənləşdirilir və uçot sənədləri dəqiqləşdirilir;
2. İkinci mərhələdə kitabxana fondunun mövcud bölmələrinin tərkibi, həcmi, istifadə etmə xarakteri öyrənilir;
3. Üçüncü mərhələdə sənəd-informasiya fondunun öyrənilməsi prosesində əldə edilən məlumatlar işlənir və təhlil edilir;
4. Dördüncü mərhələdə kitabxananın qəbul etdiyi qərarların həyata keçirilməsi nəzərə alınır.

C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının kompleksləşdiriciləri sənəd-informasiya fondunun öyrənilməsinin bir sıra metodlarından da istifadə edir:

- yeni alınan sənədlərlə ötəri tanışlıq, sərğilərin, mövzu rəflərinin təşkilində, kitabların düzülüşündə sənədlərlə tanışlıq;

-sənəd-informasiya fondunun öyrənilməsinin xüsusi metodları.
Fondun həcmi, tərkibi və istifadə edilməsi haqqında analitik məlumatlar;
-biblioqrafik metod əsasında fondun öyrənilməsi.

C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının sənəd-informasiya fondunun komplektləşdirilməsi prosesini 3 növə ayırmaq olar ki, komplektləşdirmə şöbəsinin işçiləri bundan səmərəli istifadə edirlər:

- yeni kitabların alınması; (cari)
- keçmiş illərdə çap olunmuş sənədlərin əldə edilməsi; (retrospektiv)
- sənəd-informasiya fondunun tənzimləşdirilməsi; (rekomplektləşdirmə)

Göstərilən komplektləşdirmə sahələrinin hər birinin özünəməxsus xarakterik xüsusiyyətləri vardır. Komplektləşdirmə formalarının ən mühüm sahələrindən birini C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının sənəd-informasiya fondunun yeni kitablarla təchiz edilməsi təşkil edir. Yeni ədəbiyyat oxucu tələbatının təmin edilməsində, fondun formalaşmasında bütün sahələr üzrə ən mühüm sorğuların öyrənilməsində cari komplektləşdirmənin səmərələşdirilməsində əsas rol oynayır. Kitabxanada sənəd-informasiya fondunun cari komplektləşdirilməsində alınacaq sənədlərin bir sıra xarakterik xüsusiyyətləri nəzərə alınmışdır. Bunlardan birini oxucu tərkibinin öyrənilməsi təşkil edir.

Müasir qloballaşma prosesində sosial-siyasi, istehsalat, elmi, tədris və bədii ədəbiyyatı mütaliə edən oxucu tərkibini bir sıra amillər daxilində müəyyənləşdirmək olar: birinci, oxucuların elmi yaradıcılıq imkanları nəzərə alınır; ikinci, oxucuların sorğu və tələblərinin zənginliyinə isnad edilir; üçüncüsü, oxucuların tədris hazırlığına əsaslanır; dördüncüsü, oxucuların mürəkkəb tədrisinə isnad edilir.

ƏDƏBİYYAT

1. *“Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Prezidentinin sərəncamı// Respublika .-2008.-7 oktyabr*

2. *Azərbaycan kitabxanaları XXI əsrin informasiya məkanında: I və II cild.-B., 2007.*

3. *C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının 2009-cu il hesabatı*

4. *Kitabxanaşünaslıq və informasiya jurnalı: Elmi-nəzəri və praktiki jurnal.-B.,2010.-№2*

З. РАГИМОВА

**ФОРМИРОВАНИЕ ФОНДА РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
ЮНОШЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА ИМЕНИ ДЖ. ДЖАББАРЛЫ
В НЕЗАВИСИМЫЕ ГОДЫ**

В статье речь идет о создании, истории развитии, рабочих принципах, новостях деятельности, внедрении Автоматизации Библиотечно Информационной Системы ИРБИС-64 в Республиканском Юношеском Библиотеке имени Дж. Джаббарлы, принятых распоряжениях в последние годы Президентом Азербайджана.

Z. RAHIMOVA

**FORMATION OF THE FUND REPUBLICAN
YOUTH LIBRARY NAMED AFTER J. JABBARLI
IN THE YEARS OF INDEPENDENCE**

The article deals with the creation, history, development, working principles, news, activities, implementation of automation of library systems Information IRBIS-64 in the Republican Youth Library named J.Jabbarli, taken orders in recent years by the President of Azerbaijan.